

ΑΘΗΝΑ ΜΑΧΑ - ΑΛΚΗΣ ΡΑΦΤΗΣ
«ΩΡΑΙΑΙ ΚΑΙ ΠΛΟΥΣΙΑΙ
ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑΙ»
ΦΟΡΕΣΙΕΣ 1860

ΣΥΛΛΟΓΕΣ 4
Ε.Λ.Ι.Α. / ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Costumes 1860 (in Greek)

by **Athena Makha & Alkis Raftis**

Publishers: Greek Literary and Historical Archive and Kastaniotis, Athens,

Year of publication: 1995

111 pages, 16.5 x 12 cm

ISBN 960-03-1425-X

Collection of 51 photo images dated 1860, of authentic Greek folk costumes, men & women, many regions. card covers. Scant text is in Greek.

"Ωραίοι και πλούσιοι ελληνικοί ενδυμασίες" Φορεσιές 1860

Συγγραφείς: **Αθηνά Μαχά και Αλκης Ράφτης**

ISBN 960-03-1425-X

Εκδότης: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο και Καστανιώτης, Σειρά Συλλογές 4

Ετος έκδοσης: 1995

111 σελ. 16.5 x 12

Εισαγωγή

Ελάχιστοι (ή μάλλον ελάχιστες) έχουν ενδιαφερθεί σοβαρά για την ιστορία της παραδοσιακής φορεσιάς στην Ελλάδα. Ενα μέσο τόσο γοητευτικό αλλά και τόσο διεισδυτικό για την κατανόηση της εξέλιξης των τοπικών κοινωνιών έμεινε ανεκμετάλλευτο. Το ιστορικό κατεστημένο πριμοδοτούσε μέχρι πρόσφατα τη μελέτη της "Ιστορίας των πολιτικών γεγονότων", αποκλείοντας όχι μόνο τους παρακατιανούς κλάδους της "Ιστορίας της καθημερινότητας", αλλά και πιο καθωσπρέπει προσεγγίσεις, όπως η "Ιστορία των οικονομικών συναλλαγών".

Η Ιστορία της ελληνικής φορεσιάς - όπως και η Ιστορία της μουσικής, των χορών, των διαλέκτων και τόσων άλλων εκφράσεων του παραδοσιακού πολιτισμού - θα μπορούσε να είναι πολύ πιο πλούσια από τις αντίστοιχες άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Αυτό δεν το λέμε από επιπόλαιο εθνική αυταρέσκεια, αλλά

μετά από σύγκριση με τις άλλες χώρες. Ανάλογο πλούτο είχαν και οι άλλοι λαοί της Ερώπης, απλώς όμως τον έχασαν πριν από την Ελλάδα. Η διακυβέρνηση από ξένους, η απουσία αστικής τάξης, οι μειωμένες επικοινωνίες και η φτώχεια είχαν τουλάχιστον ένα καλό: τα δικά μας χωριά και νησιά κράτησαν την αυτοτέλειά τους μέχρι πρόσφατα.

Μέσα στην περιορισμένη λοιπόν βιβλιογραφία, το έργο και η προσωπικότητα της Αγγελικής Χατζημιχάλη όχι μόνο ανοίγουν το δρόμο, αλλά και δεσπάζουν μέχρι σήμερα. Οι εργασίες των επιγόνων (Τατιάνα Γιανναρά, Κατερίνα Κορρέ, Ιωάννα Παπαντωνίου, για να αναφέρουμε αλφαβητικά τις πιο γνωστές από τις "πανελλήνιες") εξασφάλισαν τη συνέχεια και εδραίωσαν τη μελέτη, αλλά δεν κατάφεραν να δημιουργήσουν ένα ρεύμα. Λείπει η πολλαπλασιαστική δυναμική, που θα χρειαζόταν για να καλυφθεί το αντικείμενο σε πλάτος και σε βάθος.

Οποιος ενδιαφέρεται να βρει νέα στοιχεία για την ιστορία της παραδοσιακής φορεσιάς στην Ελλάδα έχει μπροστά του την επιλογή ανάμεσα σε διάφορες ερευνητικές προσεγγίσεις. Θα αναφέρουμε τις κυριότερες:

α) Τις φορεσιές που έχουν διασωθεί σε μουσεία, σε συλλογές και στα σεντούκια των σπιτιών. Αυτές καλύπτουν τα τελευταία 100 χρόνια.

β) Τις προφορικές πληροφορίες αυτών που τις φόρεσαν. Κι αυτές αφορούν τα τελευταία 100 χρόνια.

γ) Τις φωτογραφίες - αυτές μάς πηγαίνουν μέχρι 150 χρόνια πίσω.

δ) Άλλες γραπτές πηγές, όπως προικοσύμφωνα, εφημερίδες, λογοτεχνικά και κάθε είδους κείμενα στα ελληνικά - πάλι για τα τελευταία 150 χρόνια.

ε) Τα χαρακτηριστικά, τους ζωγραφικούς πίνακες και τις περιγραφές ξένων περιηγητών του 18ου αλλά κυρίως του 19ου αιώνα. Ας ορίσουμε σχηματικά την περίοδο που καλύπτουν στα τελευταία 200 χρόνια.

Για το διάστημα από τα τέλη του 18ου αιώνα μέχρι την αρχαιότητα υπάρχουν βέβαια άλλες πηγές, αλλά δεν αφορούν πλέον το ίδιο αντικείμενο. Το

ίδιο ισχύει και για τη μελέτη της φορεσιάς γειτονικών λαών που επηρέασαν τους Έλληνες. Πρόκειται για την "προϊστορία" της παραδοσιακής φορεσιάς.

Το βιβλίο αυτό έχει σκοπό να δώσει το έναυσμα για την παρουσίαση των αμέτρητων φορεσιών που είναι αποτυπωμένες στις παλιές φωτογραφίες. Όταν οι πληροφορίες που μπορούν να μας δώσουν διασταυρωθούν με τις άλλες πηγές που αριθμήσαμε παραπάνω, τότε η Ιστορία της ελληνικής φορεσιάς θα έχει ολοκληρωθεί. Οπωσδήποτε, η περισυλλογή των προφορικών πληροφοριών με επιτόπια έρευνα είναι η σπουδαιότερη μέθοδος - και η πιο επείγουσα.

Μιλήσαμε για έναυσμα και για παρουσίαση, γιατί δεν επιχειρούμε μια ενδυματολογική μελέτη δημοσιεύοντας αυτή τη μικρή συλλογή. Θελήσαμε μόνο να ευαισθητοποιήσουμε το ευρύ κοινό και να προσελκύσουμε όσο γίνεται περισσότερους νέους ανθρώπους στον γοητευτικό και απέραντο κόσμο της φορεσιάς.

Όταν ανακαλύψαμε ότι ανάμεσα στους θησαυρούς που έχει συγκεντρώσει στις συλλογές του το Ε.Λ.Ι.Α. υπάρχουν αυτές οι φωτογραφίες, δεν μπορέσαμε να αντισταθούμε στον πειρασμό να τις δημοσιεύσουμε με λίγα σχόλια.

Όλες οι φωτογραφίες της συλλογής έχουν διαστάσεις 9,5 χ 6 εκ. και είναι κολλημένες σε σκληρό χαρτόνι. Εδώ παρουσιάζονται σε μεγέθυνση. Ανήκουν στην κατηγορία των cartedevisite. Αυτό δεν σημαίνει ότι χρησίμευαν για επισκεπτήρια αλλά ότι είχαν μέγεθος επισκεπτηρίου. Ο τύπος αυτός καθιερώθηκε το 1854 στη Γαλλία από τον André Disderi και επέτρεπε για πρώτη φορά την ταυτόχρονη παραγωγή 25 ή περισσότερων αντιτύπων με μικρό κόστος.

Από το βιβλίο του Αλκη Ξανθάκη "Ιστορία της ελληνικής φωτογραφίας" μαθαίνουμε ότι στην Αθήνα οι πρώτες φωτογραφίες τύπου cartedevisite τυπώθηκαν το 1860 από τον Αθανάσιο Κάλφα και είχαν αμέσως μεγάλη διάδοση. Ο Κάλφας διατηρούσε φωτογραφείο μαζί με τον ζωγράφο Νίκο Φαρμακίδη μέσα στο ξενοδοχείο "Απόλλων" στην οδό Ερμού. Άλλοι φωτογράφοι της εποχής που αναφέρονται είναι ο Κάρολος Σχήφφερ, ο Πέτρος Μωραΐτης, ο Φίλιππος Μαργαρίτης και ο Ξενοφών Βάθης. Ο κάθε Έλληνας μπορούσε πλέον να κάνει

συλλογή από φωτογραφίες διασημοτήτων, με πρώτες των βασιλέων Οθωνα και Αμαλίας.

Αξίζει σ'αυτό το σημείο να υπενθυμίσουμε ότι οι φωτογραφίες της εποχής εκείνης δεν είχαν καθόλου σαν σκοπό τους να αποτυπώσουν μια κάποια "τυπική" μορφή της τότε φορεσιάς. Οι φωτογραφιζόμενοι φορούσαν απλώς τα ρούχα με τα οποία καμάρωναν. Πρόκειται για ιδιαίτερα εύπορα άτομα που, όταν δεν είχαν αποφασίσει να ασπαστούν την ευρωπαϊκή μόδα, διατηρούσαν μεν την φορεσιά του τόπου τους αλλά σε μια εξεζητημένη μορφή της. Οι χειρόγραφες λεζάντες τους είναι κι αυτές αμφισβητίσιμες, γιατί είναι πιθανό να γράφτηκαν από υστερότερους συλλέκτες.

Άλλη επιφύλαξη αφορά τους χρωματισμούς. Οι φωτογραφίες ήταν βέβαια μονόχρωμες (η έγχρωμη φωτογραφία επεκράτησε περίπου εκατό χρόνια αργότερα), αλλά οι φωτογράφοι συνήθιζαν να τις χρωματίζουν με σινική μελάνη, με κάποια πρόσθετη αμοιβή. Το επάγγελμα του φωτογράφου ήταν τότε συγγενές με του ζωγράφου, πολλοί άλλωστε δήλωναν στις διαφημίσεις τους "φωτογράφος και ζωγράφος". Δεν είναι λοιπόν καθόλου βέβαιο ότι τις επιχρωμάτιζαν σωστά.

Τελειώνοντας, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον Μάνο Χαριτάτο που έθεσε στη διάθεσή μας τις φωτογραφίες και τα αρχεία του Ε.Λ.Ι.Α., τον Γιάννη Μυλωνά για τις πληροφορίες του σχετικά με τις στρατιωτικές στολές και την Αδαμαντία Αγγελή για τη δακτυλογράφηση των κειμένων.

Αθηνά Μαχά & Αλκης Ράφτης